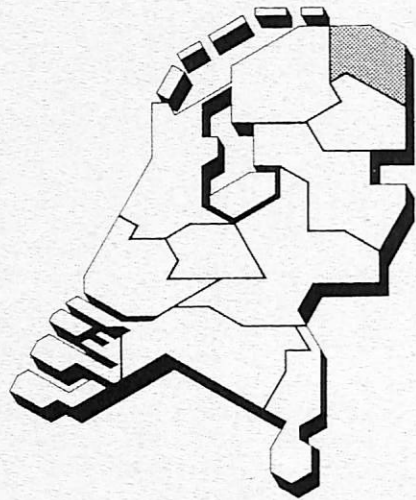

Zeven ideeën leven in Groningen

80

Sedert het in werking treden van de Monumentenwet in 1961 zijn nu bijna 17 jaar verlopen. Van een echt monumentenbeleid kon in het begin niet worden gesproken, noch landelijk, noch provinciaal. Het duurde bijna tien jaar voordat bestuurders, technici en burgerij zich ervan bewust werden wat de Monumentenwet kon betekenen, en dat niet alleen in negatieve zin.

In de jaren na de Tweede Wereldoorlog zijn er naast herstel van kerken ten gevolge van oorlogsschade (o.a. Termunten, Woldendorp, Heveskes, Niekerk) incidenteel kerken, torens en molens hersteld. Boerderijen, woonhuizen, pakhuisen en technische monumenten (sluizen, stoomgemalen, watertorens e.d.) vielen nog geheel buiten de aandacht. Maar ook in de jaren 1960 tot 1971 zijn er slechts 26 kerken en/of torens hersteld en 23 molens. De weinige woonhuizen die gerestaureerd werden kregen vrijwel alle een winkel- of kantoorbestemming. In 1962 werd met de omvangrijkste en belangrijkste restauratie begonnen, n.l. de Martinikerk in de stad Groningen, een werk dat 13 jaar zou vergen. In hetzelfde jaar verscheen een principieel artikel over de uitgangspunten onder de titel „Wat is restaureren”, dat echter vrijwel alleen in vakkringen circuleerde. En in 1963 werd bij de opening van de tentoonstelling „Levend Erfdeel” te Groningen een pleidooi voor een actief en inspirerend monumentenbeleid gevoerd, zonder merkbaar resultaat; artikel en rede door P. L. de Vrieze. In 1965 werd in het culturele maandblad Groningen opnieuw aangedrongen bij gemeenten en provincie het „monument” veel meer in te schakelen in het huidige cultuurpatroon, d.w.z. een zinvolle bestemming te zoeken voor onze bouwkundige erfstukken. Het was aan dovemansoren gezegd: de gemeenteraad van Groningen kocht in

1966 een historisch interessant en esthetisch fraai hoekpand aan de Poelestraat no. 14 voor f 135.000,- (beschermd monument) met de bedoeling het om verkeertechnische redenen met de grond gelijk te maken. Gelukkig is het zover niet gekomen! In hetzelfde jaar begint de beruchte kwestie over de afbraak van de grote Harmoniezaal (1500 zitplaatsen) uit 1891. Nog steeds heerste toen de mentaliteit van alles-moet-nieuw en aangepast aan het „moderne levensbesef”, wat dat dan ook moge zijn. Een actiegroep uit de burgerij wierp zich op als verdediger van deze eens unieke concertzaal met haar voortreffelijke akoestiek. Uit deze actie ontwikkelde zich via een vrij ingewikkeld mechanisme een stroming in de politiek, die bij de verkiezingen van 1970 het behoud en herstel van de binnenstad tot hoofdpunt van haar programma maakte. Helaas, de Harmonie is verloren gegaan maar de binnenstad is gered! Toch veranderde er in het midden van de jaren zestig iets in het denken over de stad. In 1966 werden er in Groningen externe deskundigen aangetrokken om adviezen over verkeer en stedenbouw te geven. Dit resulteerde in een nogal tamelijk rigide verkeersplan, dat de stad nogmaals op vele saillante punten dreigde te vernietigen. Opnieuw kwam de actiegroep in het geweer, deze keer met meer succes. Het binnenstadsplan van de Gemeentelijke

Dienst Stadsuitbreiding en Volkshuisvesting werd samen met het Verkeersplan in de ijskast gezet. Pas na 1970 begonnen de nieuwe inzichten over milieu, stedelijk leefklimaat, monumentenzorg, beschermde stads- en dorpsgezichten door te werken in de politiek en dientengevolge in de wetgeving, in de vorm van allerlei subsidieregelingen, inspraakprocedures voor de bevolking, wet op de ruimtelijke ordening e.d. In politiek opzicht stond – in elk geval in de stad Groningen – de aandacht voor de vergeten groepen en de zwaksten in de samenleving bij de stadsvernieuwing voorop. In dit kader gezien is Monumentenzorg dan ook geen hobby voor oudheidlief-

hebbers, historici en vakidioten, maar een onderdeel van het zeer veel ruimere bouwvak en een stuk welzijnszorg voor de totale bevolking. Heemschut heeft op deze bewustwording ingespeeld. De provinciale commissie in Groningen van de Bond Heemschut leidde tot 1972 een vrij kwijnend bestaan. In dat jaar werd de commissie nieuw leven ingeblazen onder invloed van de in bredere kring aanslaande ideeën over het behoud van het historisch gegroeide leefmilieu in onze dorpen en steden. Onder voorzitterschap van burgemeester Loopstra van Vlagtwedde, in 1973 opgevolgd door burgemeester mr. Te Loo van Winschoten en sedert 1978 on-

commissies, die op ons gebied werkzaam zijn: a. De provinciale monumentencommissie adviseerde tot 1977 Ged. Staten over monumentenaangelegenheden. Haar rol bleef beperkt tot het adviseren over cultuur-conservende aspecten, aangezien de voornaamste technische adviezen door de rijksdienst werden gegeven. Sedert 1977 is deze commissie in een andere samenstelling ondergebracht bij de Culturele Raad van de provincie als sectie cultuur-conservatie. b. De provinciale schoonheidscommissie, welke zich met de architectonisch-technische beoordeling van bouwplannen bezighoudt. Deze commissie is echter typisch een or-

1 OP DE HOEK VAN DE POELESTRAAT IN GRONINGEN STAAT EEN WAARDEVOL, MAAR WEL VERWAARLOOSD HUIS, DAT NU DOOR STUDENTEN WORDT BEWOOND. HET STAAT OP DE NOMINATIE TE WORDEN GESLOOPT TEN BEHOEVE VAN DE BOUW VAN EEN PARKEERGARAGE
FOTO: J. P. DE VRIEZE

2 DE SLUISBRUG TE TERMUNTERZIJL, EEN RIJK MET WAPENS EN LODEWIJK XIV-CARTOUCHES VERSIERDE ZANDSTENEN BORSTWERING UIT 1724, DOOR DE STADSBOWMEESTER ANTONI VERBURG GERESTAUREERD IN 1977
FOTO: RIJKSARCHIEF, GRONINGEN

der leiding van burgemeester Koek van Nieuweschans, vergaderde de commissie 8 maal per jaar, waarbij over een veelheid van problemen en bedreigde panden, gezichten e.d. gesproken en geadviseerd werd. De commissie wordt terzijde gestaan door een Technisch Adviseur en een grote groep „verspieders” of beter correspondenten, die regelmatig moeilijke of bedreigde „gevallen” melden. Eenmaal per jaar komt de commissie samen met de 26 correspondenten. De belangrijkste functie van de correspondenten is te omschrijven als antennefunctie: het opvangen en doorspelen van signalen die men op het werkterrein van Heemschut opvangt. Verder bestonden en bestaan de volgende

3 HET STADHUIS TE APPINGEDAM (1630), HET WERD IN 1921 GERESTAUREERD, MAAR IS THANS OPNIEUW AAN RESTAURATIE TOE
FOTO: RIJKSARCHIEF GRONINGEN

gaan t.b.v. de gemeenten en leidt een geheel zelfstandig bestaan. c. De welstandscommissie van de stad Groningen, welke alleen binnen de grenzen van de gemeente werkt. d. De afdeling Monumentenzorg bij de Dienst voor Stadsuitbreiding en Volkshuisvesting der gemeente Groningen. Na jarenlange aarzelingen zijn er in de laatste twee jaren goede contacten tussen onze provinciale commissie en de vier bovengenoemde organen gelegd, zodat

82 Heemschut eerder kan inspringen, in plaats van achteraf spijtbetuigingen te laten horen.

Een onzer deskundige leden maakt deel uit van de provinciale molencommissie, welke een vrij zelfstandige positie inneemt en technisch het gehele molengebied bestrijkt, waardoor er wel eens van enige controverser sprake is met de Rijksdienst voor de monumentenzorg.

Verder bestaan er in de provincie Groningen velerlei andere groeperingen, welke onder het hoofd particulier initiatief kunnen worden samengevat en waarmee onze Bond goede contacten onderhoudt, o.a. in de vorm van idee-uitwisseling en adviezen en/of in de vorm van een bestuurslid, dat deel uitmaakt van een dergelijke groep.

De belangrijkste van deze groeperingen zijn: Stichting Groninger Landschap, Vereniging De Hollandsche Molen, Stichting Monumentenwacht Groningen, Stichting Oude Groninger Kerken; Stichting Vrienden van de Groninger Molen, Vereniging Stad en Lande en de Provinciale Borgen Stichting.

Ook met de plaatselijke verenigingen en kringen bestaan contacten, o.a. met Stadsherstel Groningen b.v., Ol Hoeskes Club, Stichting Vrienden van de Nieuwe Schans en de Stichting vesting Bour-tange.

Steeds weer blijkt dat dergelijke particuliere groeperingen zeer waardevol werk doen en onmisbaar zijn voor een zinvol werken in de provincie.

Initiatieven die uit de Provinciale Commissie van de Bond Heemschut zijn voortgekomen zijn o.a.:

a. Heemschut heeft een dringend beroep op Ged. Staten van Groningen gedaan om op zeer korte termijn een centraal depot voor restauratie-materialen in te richten, zoals men die ook vindt in andere provincies.

Dat depot is dringend gewenst omdat anders de tijd niet ver meer is dat voor de restauraties geen materialen meer beschikbaar zijn.

Wel doet de Provinciale Oudheidkundige Commissie op dit gebied al goed werk, maar omdat zij op zeer kleine schaal moet werken, zal zij niet kunnen voorzien in de grote vraag.

Daartoe is nodig dat de provincie een groot depot krijgt.

Nu is het vaak zo (en overigens niet alleen in Groningen) dat er bij het herstel van monumenten problemen zijn met het verwerven van de noodzakelijke materialen zoals stenen, plavuizen, bovenlichten, balken, goten en pannen en andere bouwfragmenten.

Bij het slopen van tal van oude panden gaat bovendien veel onvervangbaars verloren of komt in verkeerde handen, zodat in moderne bungalows oude plavuizen worden aangetroffen.

Inmiddels heeft de Provincie in haar zeer lezenswaardige en goed onderbouwde Monumentennota 1976 instelling van dit materialendepot voorgesteld. De Prov. commissie van Heemschut heeft nog on-

4 EEN TYPISCHE GRONINGSE BOERDERIJ VAN HET KOP-HALS-ROMP TYPE MET DRIEKAPSHUUR
FOTO: RIJKSARCHIEF GRONINGEN

5 IN DE STAD GRONINGEN WERD AAN DE OSSEMARKT EEN PAND GERESTAUREERD IN 1977/78. EEN INTERIEUR OM VAN TE LIKKEBAARDEN
FOTO: COR VAN WEELE, AMSTERDAM

6 HET KRUISHERENKLOOSTER IN TER APEL, EEN VOOR ONS LAND UNIEK COMPLEX, DE KERK DATEERT UIT DE LAATSTE PERIODE VAN DE GOTIEK EN WERD IN 1501 INGEWIJD. HET COMPLEX WERD TUSSEN

1931 EN 1933 GERESTAUREERD. IN 1937 WERD EEN GEBRANDSCHILDERD RAAM DOOR DE SCHILDER DICK BROOS AANGEBRACHT. MEN VINDT ER OOK GEBRANDSCHILDERD GLAS VAN JOHAN DIJKSTRA
FOTO: RIJKSARCHIEF GRONINGEN

7 DE RENSUMABORG IN UITHUIZERMEEDEN. OORSPRONKELIJK UIT CA. 1650, DAARNA ENIGE MALEN VERNIEUWD EN GERESTAUREERD. DE LAATSTE RESTAURATIE WAS IN 1976/1977
FOTO: P. L. DE VRIEZE

langs op instelling van dit depot met kracht aangedrongen.

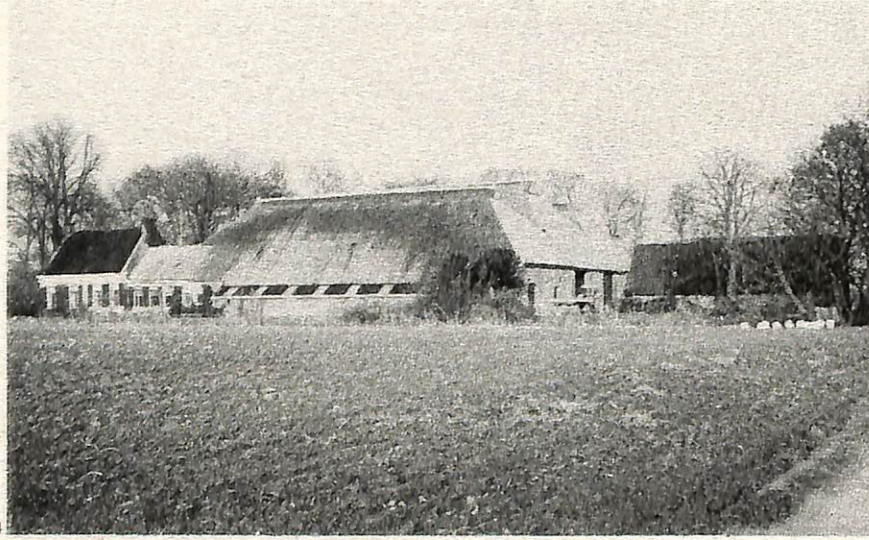
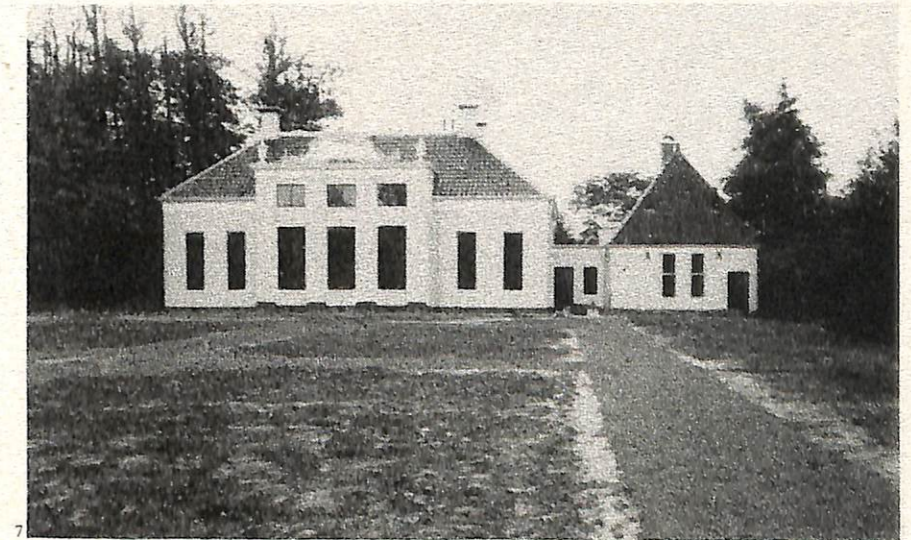
b. Door de Provinciale Commissie is een werkgroep in het leven geroepen die zich bezighoudt met de z.g. industriële archeologie.

Het streven is erop gericht dat van industriële bouwwerken enkele karakteristieke exemplaren bewaard blijven. In dit verband kan gedacht worden aan een steenfabriek, kalkoven, stoomgemaal, watertoren, rijwielfabriek e.d. Bij de nieuwbouw op het terrein van de rijwielfabriek Fongers te Groningen zal, ondanks de brand van juli 1978, het hoofdgebouw aan de Hereweg bewaard blijven en worden gerenoveerd.

Tijdens een bespreking van de Provinci-

83 ale Commissie met de correspondenten van onze bond werden o.a. de volgende ideeën gelanceerd om het denkproces op gang te brengen:

1. Het inrichten van een advieswinkel, architectenwinkel, voorlichtingsorgaan; juist met het oog op de kleinere verbouwingen, want daar wordt maar al te dikwijls onoordeelkundig gewerkt. In dit verband moet ook gedacht worden aan het aanbrengen van nieuwe deuren, hekken, stoepen. Een adres waar men, zo mogelijk gratis, advies kan krijgen, is zeer gewenst. Een dergelijk adviesorgaan kan, al dan niet in samenwerking met Heemschut per gemeente of groep van gemeenten worden opgezet.

- 84 2. Het creëren van de mogelijkheid door de gemeentelijke plantsoendienst adviezen te doen geven aan ingezetenen.
3. Het zich bezinnen op de vraag of de meldingsplicht voor het slopen van gebouwen voldoende bescherming biedt. De memorie van toelichting op de modelbouwverordening voor gemeenten laat de mogelijkheid tot het invoeren van een vergunningstelsel open. Sommige gemeenten zijn daartoe reeds overgegaan, o.a. Appingedam en Groningen, waarbij het slopen van gebouwen gebonden is aan een vergunning, welke veelal eerst wordt afgegeven als een nieuw plan ter vervanging gereed is en is goedgekeurd.
4. Het in het leven roepen van een gemeentelijke kleurenverordening. Eventueel overleg met de in de gemeente werkzame huisschilders. Ook daarin is de gemeente Appingedam voorgegaan. In dit verband is de mogelijkheid om (gratis) advies te geven van groot belang.
5. Het in overleg met Heemschut samenstellen van een lijst van gebouwen die weliswaar niet op de monumentenlijst staan, maar niettemin alleen of in relatie met andere gebouwen extra aandacht en zo mogelijk bescherming verdienen.
6. Het creëren van subsidiemogelijkheden in de gemeentelijke sfeer, zoals in Drenthe met betrekking tot rieten daken is geschied. In dit verband is er aanleiding te verwijzen naar een initiatief van de gemeente Brederwiede, waar een jaarlijkse prijs beschikbaar wordt gesteld voor het huis dat het fraaist wordt geres-taureerd. Het gaat daarbij om niet op de monumentenlijst geplaatste woningen, boerderijen en gebouwen.
7. Gedacht kan worden aan het instellen van een gemeentelijke commissie voor stads- en dorps-schoon. Een dergelijke commissie, samengesteld uit geïnteresseerde burgers, kan een belangrijk inspirerend en adviserend orgaan zijn naast de deskundige en vooral technische inbreng van de dienst gemeentewerken.
- Men ziet uit het voorgaande, dat in de provincie Groningen grote activiteit aan de dag wordt gelegd om monument en landschap te behouden.